

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

ЯРОШЕНКО ВІРА МИКОЛАЇВНА

УДК 321.316.61-053.81

**ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
У ПОЛІТИЧНІЙ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

ОДЕСА – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат філософських наук, професор,
Ануфрієв Лев Олександрович,
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова, завідувач кафедри політології

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Балабаєва Зінаїда Василівна,
Одеський регіональний інститут державного
управління Української Академії державного
управління при Президентові України,
професор кафедри філософських і соціально-
політичних наук

кандидат політичних наук, доцент
Самуйлік Микола Миколайович,
Одеський інститут Сухопутних військ,
старший викладач кафедри суспільних дисциплін

Провідна установа: Інститут політичних та етнонаціональних досліджень Національної академії
наук України, відділ теоретичних і прикладних досліджень політології (м. Київ)

Захист відбудеться “ 21 ” грудня 2002 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
К.41.086.02 в Одеській національній юридичній академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул.
Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії,
м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розіслано “ 20 ” листопада 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Дудченко В.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що ствердження української державності, демократизація суспільства вимагають нових підходів до процесів формування політичної зрілості молоді.

Протиріччя та конфлікти перехідного стану українського суспільства, поширення насильства, екстремізму, тероризму в сучасній міжнародній політиці створюють реальну загрозу світовому порядку.

Формування гуманістичних цінностей у політичній свідомості молоді може сприяти оптимізації і коригуванню політики, адже гуманістична політична свідомість є норморегуючою властивістю політичної поведінки.

Докорінні соціально-політичні зміни в посткомуністичній Україні пов'язані з формуванням громадянського суспільства, становленням Української держави та проведенням економічних реформ. Поєднання таких перетворень одночасно є надзвичайно тяжким випробуванням для суспільства. Успіх цих перетворень визначатиметься, перш за все, формуванням демократичних політичних інститутів, високого рівня політичної свідомості громадян, зокрема молодого покоління.

Соціально-політичні перетворення в Україні передбачають реформування політичної системи від тоталітарної до демократичної, формування нового типу політичної культури – демократичної культури, основою якої є гуманістичні цінності: свобода, соціальна справедливість, солідарність, права людини.

Гуманізація політичних процесів, економічних реформ та духовного життя в переломний період будь-якого суспільства здатна консолідувати розпорошені потенційні сили громадян у формуванні дійсно незалежної демократичної держави, реалізації конституційних положень.

Політичні інститути: уряд, парламент, політичні партії, громадські організації як одні з головних соціальних інститутів реально здатні очолити і регулювати процес гуманізації в українському суспільстві. Але сьогодні гуманістичні цінності несміливо торують шлях суспільній свідомості, і реформи, незважаючи на проголошені гуманістичні цілі й орієнтири, не дають очікуваних результатів.

Соціально-політичні перетворення супроводжуються економічною і духовною кризою, яка охопила всі сторони людського буття, призвела до ряду потрясінь і небезпек, конфліктів і втрати у більшості людей відчуття перспективи.

Масовий скептицизм супроводжується явищами антигуманізму, “посткомуністично-номенклатурного неототалітаризму”. Вони відображають процес стрімкого болісного розшарування суспільства і можуть призвести до загрозливих для української нації наслідків.

У час соціальних потрясінь і негараздів суспільству особливо потрібна як стабілізуючий фактор об'єднуюча національна (не партійна) ідеологія докорінних соціально-політичних змін. І саме ідея гуманізму об'єднує ідею прав людини, ідею громадянського суспільства.

Гуманізм як ідею, ідеологію умовно можна назвати абстрактним гуманізмом. Соціальна обумовленість гуманізму, або конкретний гуманізм, реальне втілення гуманізму – це гарантія реалізації прав і свобод людини, турбота про її благо, всебічний розвиток, створення сприятливих умов життя.

Процес об'єктивного суспільного розвитку передбачає наближення конкретного гуманізму до абстрактного гуманізму.

Дослідження автором історії політичної думки України дає підставу зробити висновок, що ментальність української нації схильна до гуманістичного демократизму.

Ідея гуманізму протягом розвитку суспільства слугувала соціокультурним підґрунтям існування людства як складова загальнолюдської моралі – настанов і вимог, спрямованих на підтримання необхідної єдності, цілісності людства, щоб забезпечити його самозбереження, виживання, самовідтворення.

Гуманізм не є всезагальною і безумовною цінністю для всіх народів і всіх епох, він функціонує ніби поштовхами, нерівномірно, від нульової позначки до вищого ступеня розвитку. Головна функція гуманізму – забезпечити існування і розвиток людства через юридичне закріплення гуманістичних цінностей у міжнародних документах (Загальна декларація прав людини. Конвенція про захист прав людини і основних свобод) через гуманізацію політичної свідомості, політичних орієнтирів, політичної волі і діяльності людей. Тільки за умови, коли гуманізм є політичною цінністю, можлива стабільність та прогресивний розвиток суспільства.

Автор наголошує на важливості полікотворчого процесу в посткомуністичній Україні, який повинен набувати гуманістичної спрямованості, орієнтуватися на реалізацію інтересів і цінностей кожної особи, забезпечувати її громадянські права, боротися з дегуманістичними проявами між окремими громадянами, а також між окремими громадянами і державою, сприяти підвищенню рівня добробуту громадян, збереженню миру та демократизації інститутів влади.

Недостатній рівень політичної і правової свідомості, зокрема молоді, перешкоджає успішному здійсненню демократичних перетворень в українському суспільстві.

У процесі державотворення України зростає роль молоді в політичному житті. Адже молодь – це та частина суспільства, яка самою логікою історичного процесу відіграє провідну роль у подоланні кризи і формуванні громадянського суспільства. Молодь спроможна швидше від інших соціальних груп оволодіти новими знаннями, професіями і спеціальностями, необхідними в умовах перебудови і перспективного розвитку економіки. Успішна участь молоді в державотворенні можлива через формування у неї гуманістичних ціннісних орієнтирів, через поглиблення керованості й управління

соціалізаційними процесами молодого покоління. Завдання побудови сучасної політичної системи на засадах загальнолюдських цінностей безпосередньо стосується молодого покоління, і в процесі розбудови саме молоді відводиться важлива політична роль.

У значній частині попередніх наукових досліджень із зазначеної проблеми переважають описи та коментарі залежно від того, в якому аспекті і напрямках розглядається предмет аналізу. Проблема гуманістичного формування свідомості молоді не стала ще предметом глибокого об'єктивного політологічного аналізу вчених.

По-перше, велика кількість праць з історії політичної думки України, що підтверджує схильність ментальності української нації до гуманістичного демократизму, залишилася поза увагою критиків.

По-друге, існуюча концепція виховання молоді не відповідає новим політичним умовам. Виходячи з цього, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу здобутків вітчизняної та зарубіжної політичної науки щодо гуманістичного демократизму та зміни соціально-політичних орієнтацій української молоді у процесі державотворення.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідницької теми Інституту соціальних наук Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова “Політична діяльність у демократичному суспільстві” (номер державної реєстрації – 0191002015).

У роботі досліджується вплив політичних інститутів на формування гуманістичних цінностей у політичній свідомості молоді.

Метою дисертаційного дослідження є визначення шляхів ефективного формування політичної свідомості молодого громадянина на засадах ідеї гуманізму в процесі демократичної перебудови українського суспільства.

Завданнями наукового дослідження є:

1. Розкрити, як впливає на формування політичної свідомості особи ідея гуманізму, яка в свою чергу є нормативно-регулюючою властивістю особи в процесі її взаємодії з державою, визначити суть гуманізму, його форму і міру прояву в процесі розвитку суспільства;
2. Провести політологічний аналіз соціально-політичних орієнтацій української молоді в період перетворень, які визначають долю суспільства;
3. Виявити позитивні фактори, які впливають на гуманізацію політичної свідомості молоді, та негативні – що блокують ці процеси;
4. Сформулювати практичні рекомендації, спрямовані на досягнення оптимальних результатів у гуманістичному формуванні політичної свідомості молоді.

Об'єктом дослідження є гуманізм як політична цінність.

Предметом дослідження є гуманізація політичних відносин молоді, суспільства і державних інститутів у процесі демократичної перебудови в Україні.

Методи, використані автором у дослідженні: системний, соціологічний та загальнонаукові.

Системний підхід був адаптований до аналізу соціальної обумовленості гуманізму, його спроможності в організації та функціонуванні усіх складових життєдіяльності суспільства. На основі узагальнення різних концепцій ідеї гуманізму дисертантка реконструювала комплексне уявлення щодо гуманізму як політичної цінності. В єдину систему гуманістичного потенціалу суспільства об'єднані різні концепції гуманізму.

За допомогою соціологічного методу дисертантка виявила позитивні і негативні фактори, які впливають на гуманізацію політичної свідомості молоді в період державотворення.

Загальнонаукові методи дослідження використано для визначення залежності рівня політичної свідомості молоді від безпосередньої їх участі у вирішенні сучасних проблем молодіжної політики. Враховані нові підходи вчених-суспільствознавців, політологів у висвітленні політичного процесу і ролі в ньому молодих громадян.

Теоретичною основою дисертації стали ідеї та концепції вітчизняних та закордонних політологів, юристів, соціологів, істориків та філософів.

Проблема гуманізму і політичної свідомості громадян привертала увагу зарубіжних та вітчизняних вчених у різні етапи і з різних, часто протилежних, суспільних позицій. У працях Ж.-Ж.Руссо, І.Гердера, Т.Гоббса, Г.Гегеля, М.Вебера, Ж.Поля Сартра, Л.Гумільова, М.Бердяєва досліджені соціально-економічні, морально-політичні, етнічні основи розвитку гуманізму і свідомості громадян.

Особливе місце в історії політичної думки епохи Відродження займають українські гуманісти Ю.Дрогобич, П.Русин, С.Оріховський, П.Смотрицький та інші, у творах яких провідне місце посідала людина. Заперечуючи релігійно-аскетичні ідеї про гріховність земного життя, гуманісти розглядали людину як частину природи і проголошували її право на задоволення земних потреб, ідеї свободи особи, справедливого суспільства, що спонукало людей до суспільної активності.

Питання теорії та методології політичної науки, її структури, місця та завдання в системі суспільних наук у політичній практиці знайшли відображення в працях Арато Ендрю, О.Балакіревої, Бернарда Г.Сіган, Є.Бистрицького, І.Бичко, В.Бушкевича, Д.Видріна, М.Головатого, Є.Головахи, М.Горелова, Л.Заблоцької, В.Малахова, В.Осовського, М.Павловського, М.Томенка та інших. Автор використовує найактуальніші висновки, зроблені в працях В.Амеліна, М.Багмета, В.Бебика, І.Бекешкіної, Б.Братуся, Л.Буєвої, С.Дмитрієвої, І.Кона, Г.Лактіонової, С.Макєєва, С.Наумкіної, І.Сало, Г.Щокіна.

Найважливішим індикатором гуманізації політичної свідомості молоді є її участь у політичному житті суспільства, в тому числі самоуправління та управління справами суспільства і

держави. У зв'язку з цим були використані праці В.Медведчука, А.Потульницького, Б.Кухти, Д.Шелеста, В.Рябіки, В.Соколова та інших.

Нормативну базу наукової роботи складають Конституція України, Загальна декларація прав людини (1948), закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України та інші нормативні акти, що стосуються теми дослідження.

Емпіричною базою дисертації стали підсумки конкретних соціологічних досліджень, проведених Національним інститутом стратегічних досліджень, матеріали науково-теоретичних і практичних конференцій, документи і матеріали громадських організацій і об'єднань, а також результати проведеного автором власного соціологічного опитування.

Аналізувалась статистика, матеріали преси, інша інформація, що стосується теми дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є удосконаленням політико-ідеологічного змісту гуманізації навчально-освітнього і виховного процесу української молоді в умовах державотворення. При цьому:

1. Показано нові тенденції у взаємодії гуманізму і політичної свідомості, досліджено механізм впливу ідей гуманізму на формування політичної свідомості молоді.
2. Визначено нові пріоритети у політичній свідомості молоді, виявлено динаміку змін її політичних ідеалів, ціннісних орієнтацій, доведена залежність соціально-політичної характеристики сучасної молоді від змісту і наслідків державних реформ 90-х років в Україні.
3. Досліджено етапи політичної соціалізації і визначено ступені політичної зрілості молоді 90-х років, охарактеризовано шляхи передачі ідей гуманізму, показано зміни їх ролі в нових політичних умовах.
4. Виявлено роль гуманістичних цінностей як регулятора людської поведінки і політичного устрою суспільства. Гуманізм розглядається не тільки як духовна цінність, але і як особлива якість політичних відносин.
5. Узагальнено досвід включення молоді у політичне життя суспільства, викладено пропозиції щодо проведення молодіжної політики в умовах державотворення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в узагальненні знань про формуючу духовний вираз політичного життя ідею гуманізму та її регулюючу роль у політичних процесах, у виявленні факторів, які впливають на гуманізацію свідомості молоді, у визначенні нових підходів до процесів формування політичної зрілості української молоді на етапі державотворення.

Матеріали дослідження можуть бути використані при розробці теоретичних питань розвитку державності України, сприяти утвердженню демократичних принципів розвитку громадянського суспільства, а також сприяти духовному збагаченню особи, розвитку її громадянськості, формуванню у молоді політичної культури і почуття відповідальності за долю інших людей та держави.

Положення і висновки дисертації можуть бути використані в розробці і реалізації молодіжної політики на сучасному етапі розвитку України. Матеріали дисертації будуть корисними при підготовці лекцій і семінарських занять з політології, політичної етики та соціології, для методичних розробок читання спецкурсів з проблем гуманізації політичного життя, а також сприяння гуманістичному світорозумінню і особливо в сучасний період посилення агресивності, екстремізму та тероризму в міжнародній політиці.

Автор є учасницею українсько-польсько-британського проекту “Українська школа демократичних лідерів”. Матеріали і висновки дослідження були використані при розробці курсу “Громадянська освіта” в межах цього проекту.

Апробація роботи. Результати дослідження обговорювались на: – Міжнародній науково-практичній конференції “Молодь на порозі третього тисячоліття: пошук пріоритетів” (Одеса, 1995); – Регіональній науково-методичній конференції “Громадянська освіта у формуванні національної свідомості” (Одеса, 1996); – Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених “Партійне будівництво на Україні: 90-ті роки” (Одеса, 1998); – Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених “Політика і політична культура в умовах становлення і розвитку українського суспільства” (Одеса, 1999); – Всеукраїнській науковій конференції “Україна в ХХІ столітті: перспективи розвитку гуманітарних наук та освіти” (Дніпропетровськ, 2000); – Науково-методична конференція “Могилянські читання – 2001” (Миколаїв, 2001). – Науково-методична конференція “Могилянські читання – 2002” (Миколаїв, 2002).

Результати роботи **опубліковані** автором у 12 статтях в наукових виданнях та виданнях матеріалів міжнародних і регіональних науково-практичних конференцій, з яких 4 оприлюднені у фахових виданнях. У цих статтях відбито основні положення дисертації, проміжні результати дослідження та висновки щодо вирішення досліджуваних у роботі проблем.

Структура дисертації. Логіка вирішення поставлених завдань дослідження визначила його структуру, назву розділів та підрозділів. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків і списку використаних джерел (160 найменувань). Загальний обсяг дисертації складає 180 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **“Гуманізм як політична цінність”**, який містить два підрозділи, розглянуто феномен ідеї гуманізму як основи формування політичної свідомості молоді, її структурні елементи.

У першому підрозділі “Генезис ідей гуманізму у різні епохи та їх сутність” показано ступінь розробки теми дослідження, в єдину систему гуманістичного потенціалу об’єднані різні концепції ідей гуманізму.

Автор виходить з того, що суспільство – складна система, яка перебуває в постійному русі. Важливим елементом, що регулює відносини, є політична система, яка регламентує через державну владу норми політичного життя громадян. Якщо основою для формування свідомості слугує ідея гуманізму, то взаємовідносини між індивідом, суспільством і державою будуть розвиватися гармонійно і конструктивно, бо “гуманізм” – це поняття інтегруюче.

Історія суспільства насичена різкими поворотами в політичному житті, кризами, війнами, революційними вибухами, міжнародним тероризмом, тому рівень гуманізації людського буття змінюється. Відбулися суттєві зміни у відносинах між різними країнами. Ідеологічне протистояння відійшло в минуле, йде інтенсивний процес міждержавної інтеграції, глобалізації, в результаті якої молодь набуває більш широкої можливості для плідного опанування всіма досягненнями людської культури. Але людство, а значить, молодь, перебуває ще і під загрозою як регіональних, так і загальнопланетарних екологічних криз і катастроф, тобто під загрозою біологічного знищення. Тому не можна вважати, що гуманістичний ідеал вічний і незмінний, що він не залежить від тієї суспільної системи, в межах якої він розвивається.

Процес практичної реалізації гуманістичних ідеалів і формування громадянського суспільства надзвичайно складний і має багатовікову історію. Гуманізація людського буття була і залишається однією з докорінних проблем у всі часи існування суспільства.

У сучасній Україні формування демократії – це складний процес зі своєрідними особливостями, тому гуманістичне спрямування соціально-політичних перебудов має бути гарантом ствердження демократичних цінностей у суспільстві.

У дисертації подається узагальнення різних поглядів на поняття гуманізму. Термін “гуманізм” був введений німецьким педагогом Ф.Нітхаммером у 1808 році. У вузькому розумінні гуманізм ототожнюють з піднятими епохою Відродження ідеями розуміння людини як невід’ємної частини природи і вимогами без всіляких перешкод задовольняти її потреби. У широкому розумінні гуманізм можна визначити як міру людяності в організації та функціонуванні усіх без винятку складових життєдіяльності суспільства (А. Решетніченко).

Автор дає поняття абстрактного гуманізму як проголошеної ідеї гуманізму і конкретного гуманізму як повага гідності і прав людини, її цінності як особи, турбота про благо людей, їх всебічний розвиток, створення сприятливих для людини умов суспільного життя, тобто соціальної обумовленості гуманізму, його властивості виступати регулятором суспільних відносин. Гуманізм – це не тільки критерій або оцінка, але і цінність, фундаментальна основа діяльності. Гуманізм – це початок людського буття, людської історії, заданої як людський вимір дійсності.

Значну увагу автор приділяє дослідженню ролі української політичної думки в усвідомленні людством гуманізму як політичної цінності. Своєрідність політичної думки в Україні полягає в притаманному їй гуманізмі. Г.Сковорода, можливо, був одним із перших мислителів у Європі, хто усвідомив суперечність між науково-технічним і моральним прогресом. У першій половині XVII століття вчені Києво-Могилянської академії виступали проти всіякого насильства над людиною, в етиці громадянського гуманізму центральною була ідея загального добробуту, яка стала критерієм усіх моральних цінностей.

У другому підрозділі “Вплив концепції прав людини на формування ідей гуманізму як політичної цінності” автор доводить, що гуманізм набуває чинності як політична цінність або виступає моральним регулятором політичного життя суспільства з моменту юридичного забезпечення у законі (Загальна декларація прав людини 1948 року, Конституція України 1996 року).

Показано, як процес ствердження теорії прав людини набував перемоги і кожна перемога була закріплена величезною напругою інтелекту, свідомості та логічним існуванням людства. Поняття свободи поступово відокремилося від статусу і почало розглядатися не як пільга, а як право всіх людей. Формування основних прав виникло з потреби захистити людину від тиранічного використання влади. Специфічна природа прав людини як суттєвої передумови розвитку людства впливає як на відносини між людиною та державою, так і на відносини між самими людьми – “вертикальний та горизонтальний ефект” прав людини. Це означає, що уряд не тільки зобов’язаний утримуватися від порушень прав людини, а й мусить захищати людину від порушень її прав іншими людьми. Права людини набули визнання загального принципу: вони опрацьовані Генеральною асамблеєю ООН в 1948 році та прийняті як Загальна декларація прав людини.

Автор стверджує, що права людини як “людське вимірювання” міждержавних, міжнаціональних інтересів враховують безпосередній вплив останніх на стан та долю конкретних людей і являють собою гуманістичні основи політики.

Огляд висунутих в Україні за десять років різноманітних ідей, які претендують на роль загальнонаціональної консолідуючої ідеї, підтверджує думку автора про те, що саме ідея гуманізму найбільше претендує на цю роль

Гуманізація світового цивілізаційного процесу досить широко висвітлена в наукових працях і загальновідома. Автор лише показує, як людство невпинно наближається до розуміння історичної безперспективності жорстокості й насильства, безальтернативності гуманістичного розвитку.

Другий розділ **“Особливості формування політичної свідомості української молоді в період трансформації суспільства”** містить два підрозділи, де за допомогою системного підходу, структурно-функціонального аналізу та соціологічного методу автор виявляє динаміку змін політичних ідеалів сучасної української молоді, вивчає пріоритети в політичній свідомості молоді, робить спробу соціально-політичної характеристики сучасної молоді.

У першому підрозділі “Умови формування соціально-політичних орієнтацій української молоді в перехідний період”, проводячи політологічний аналіз ціннісних орієнтацій молоді, автор розкриває поняття “молодь” як специфічну соціально-демографічну групу суспільства, яка характеризується не лише віковими межами, а й особливостями соціального становлення та розвитку. Особливо автор виділяє роль і значення молоді, обумовлені тим, що молодь є біологічним і соціальним відтворенням суспільства, єдиним джерелом трудових ресурсів, головним носієм великого інтелектуального та фізичного потенціалу свого народу та зумовлює соціальну і професійну перспективу суспільства.

Важливою умовою аналізу соціально-політичних орієнтацій молоді є врахування характерних її особливостей: своєрідної форми продуктивного мислення, при якій його оригінальність співіснує з відсутністю досвіду; кумулятивності молодіжної психіки, що йде пліч-о-пліч з емоційною пересиченістю; переоцінки особистих можливостей реальних досягнень, коли здорова критичність контрастує з негативізмом, обмеженістю оцінок. Відвертість, пошук політичного і естетичного спілкування поєднується з максималізмом, підвищеними вимогами і нетерпимістю до інших людей, розмитість внутрішніх позицій – з категоричністю оцінок, активне спрямування до незалежності, самоствердження – з потребою в добровільному, часто некритичному, підкоренню авторитетам. Всі ці особливості молодих людей можуть проявитися як позитивним, так і негативним чином залежно від впливу соціального середовища. Саме тут криються витoki екстремізму, тероризму. Ці обставини визначають особливу увагу, яка повинна приділятися проблемі формування соціально-політичних орієнтацій молоді.

У дисертації наведені статистичні дані, які відображають частку молоді у структурі населення України. Проявляється тенденція до скорочення її, тобто відчутне старіння населення, особливо у виробничих галузях, від яких, насамперед, залежить можливість виходу України з економічної кризи. Розгляд цієї проблеми підвищує вимоги до формування молодіжної політики.

Аналіз соціально-політичних орієнтацій молоді приводить до висновків, що молодь як один з найбільш чутливих індикаторів суспільної свідомості значною мірою відбиває у своїх поглядах всі протиріччя та конфлікти перехідного стану українського суспільства. Простежується аполітизація молоді, посилення “споживацького”, прагматичного ставлення до оцінок явищ політичного життя України. Зовсім не цікавляться політичними проблемами 24,3 % всіх респондентів. Домінує серед опитаних група, яка виявляє зацікавленість політичними подіями лише тоді, коли вони можуть безпосередньо вплинути на особисте життя молодої людини – 52,4 %. Таким чином, автор дослідження робить висновок, що звуження можливостей молоді у здобутті освіти, отриманні роботи, соціальної реалізації призводить до зростання жорстокості, злочинності, розпусти, наркоманії, нелегальної міграції і зниження довіри до державних інститутів влади, що в свою чергу, створює перешкоди на шляху державотворення.

У другому підрозділі “Зміна соціально-політичних орієнтацій української молоді в період трансформації суспільства” автор зробив спробу виявити фактори, які впливають на формування гуманістичного спрямування політичної свідомості молоді. Дослідження динаміки змін соціально-політичних орієнтацій української молоді в перехідний період можуть сприяти кращому розумінню й передбаченню можливої соціальної поведінки молодого покоління, на новий рівень підносити проблеми соціалізації і адаптації молоді.

Третій розділ “Формування демократичних цінностей у політичній свідомості молоді України” складається з двох підрозділів. Він присвячений визначенню автором провідних положень цілеспрямованої роботи з виховання молоді, формування у неї громадянських якостей, системи гуманістичних цінностей.

У першому підрозділі “Формування правосвідомості молоді як сприяння її політичній зрілості у перехідний період” автор доводить, що один із важливих елементів реалізації конституційних принципів – формування правосвідомості громадян.

Встановлення життєздатного та стабільного суспільства є процесом комплексним. Розвиток законів, звичаїв, тлумачень та інституцій, здатних зробити демократичну політику такою, яка працює без перешкод, вимагає певного часу, розуміння та знань. Форми набуття політичних знань громадянами (політична освіта) мають бути прийнятними, ефективними, із урахуванням особливостей освітнього рівня, віку. Програма “Громадянська освіта” враховує ці аспекти.

Важливим елементом політичної демократичної освіти є, окрім осередків демократії, політичних студій, виборчих тренінгів, школа лідерів демократичного суспільства. Лідерство – це здатність робити речі дієвими. Політичне лідерство потребує всебічної підготовки, плідної праці та зусиль.

Автор вважає, що приклади некомпетентності нинішньої політичної еліти, відсутність навичок прийняття нестандартних рішень, особливо в сучасних надзвичайно складних умовах державотворення корумпованість та розбіжність особистих інтересів значної частини державних службовців із суспільними інтересами переконливо доводить необхідність формування національної політичної еліти з числа молодішої генерації, надаючи перевагу патріотизму.

Сьогодні політична діяльність вимагає високих моральних, патріотичних і фахових якостей. Необхідно розробити національну програму формування молодого поповнення українського політикуму, яка повинна забезпечити постійний приплив свіжих молодих сил у державні органи та політичні партії. Створення Української Академії держуправління при Президентові України, школи молодих політологів та політиків, літньої школа перепідготовки при Національному університеті ім. Т.Г.Шевченка – початок у вирішенні важливого завдання формування національної політичної еліти, яка здатна очолити як процес подолання бідності в Україні, так і стабільного розвитку суспільства.

У другому підрозділі “Гуманізація освіти та молодіжної політики як сприяння соціальності Української держави” автор стверджує, що розвиток суспільства здебільшого обумовлює ставлення держави до молодого покоління, розуміння його проблем, інтересів, запитів, потреб, вміння відрегулювати взаємодію, взаємовідносини держави і молоді. Це можливо тільки тоді, коли держава має і здійснює послідовну молодіжну політику як один із пріоритетних напрямків у своїй діяльності.

Значну увагу в дисертації приділено експериментальним дослідженням впливу на політичну свідомість молоді її безпосередньої участі у громадській діяльності в межах заснованої автором у 1996 році Асоціації громадських організацій Миколаївської області. Результати послідовного анкетування дали можливість прийти до висновку: політична свідомість молоді перебуває в прямій залежності від безпосередньої участі і ступеня активності молодих громадян у вирішенні сучасних проблем молодіжної політики. Суспільство, яке не звикло до свободи, повинне створити життєздатні інститути, які б змогли ефективно і динамічно втілювати інтереси народу в законні і соціальні рамки, сприяти творчій діяльності громадян, презентувати різні прошарки суспільства. Тому автор на прикладі створення соціальної інституції – мережі громадських молодіжних організацій, залучення молоді з нерегламентованою зайнятістю до діяльності в молодіжних проектах і програмах показує один із можливих шляхів подолання безвідповідальності за майбутнє держави і за власне майбутнє кожного зокрема.

Якісно нова молодіжна політика, основу якої складає новий тип відносин суспільства, держави і молоді, повинна орієнтуватися на створення стартових умов: удосконалення законодавчої бази; стимулювання ініціативи самої молоді у вирішенні своїх проблем.

Це вимагає відновлення деяких форм діяльності молодіжних організацій, поповнення їх новим змістом, організації нових, прийнятних для сучасної молоді форм діяльності. При цьому важливо дотримуватися гуманістичної орієнтації, щоб молода людина поступово ставала не тільки особистістю, а й громадянином, не тільки об’єктом, а й суб’єктом політики і її творцем.

Результати дисертаційного дослідження конкретизовані в наступних **висновках**:

1. Ідея гуманізму протягом розвитку суспільства слугувала соціо-культурним підґрунтям існування людства як складова загальнолюдської моралі – настанов і вимог, спрямованих на підтримання необхідної єдності, цілісності людства, щоб забезпечити його самозбереження, виживання, самовідтворення. Гуманізм як система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність полягає в тому, що вихід з кризи техногенної цивілізації не поза людиною, а в самій людині, у її розвитку і вдосконаленні.

2. Гуманізм як політична цінність набуває чинності з моменту закріплення у законі або в іншому державному акті його юридичного забезпечення, наприклад, у Загальній декларації прав людини, ст. 3.1. Конституції України тощо.

3. Важлива роль у забезпеченні відродження транснаціональної свідомості належить досягненням української політичної думки. Своєрідність політичної думки в Україні полягає в притаманному їй гуманізмі, визнанні величі наділеної розумом людини, національній самосвідомості на засадах демократизму.

4. Вплив ідеї гуманізму на формування політичної свідомості молоді є нормативно-регулюючою властивістю політичної поведінки особи. Гуманізація політичної свідомості молоді буде сприяти “людському виміру” соціально-політичних перетворень в Україні за участю молодого покоління.

5. Спроможність молоді до успішної участі в державотворенні можлива через формування гуманістичних ціннісних орієнтирів молодого покоління, поглиблення керованості й управління соціалізаційними процесами в молодіжному середовищі.

6. Соціально-політичні процеси в українському суспільстві підпорядковані світовому процесу поступового руху від абстрактного до конкретного гуманізму, що є переконливим аргументом успішного здійснення процесу державотворення та формування громадянського суспільства.

7. Виходячи з того, що важливе значення для соціального, громадянського становлення молоді має її безпосередня участь у політичному житті України, автором у дисертаційній роботі наведено рекомендації з гуманізації політичної свідомості молодого покоління шляхом:

- створення необхідних умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій забезпечення прав і свобод молодих громадян, їх повноцінного соціального становлення та розвитку, реалізації творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України;

- активного залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні та реалізації політики та програм, що стосуються як суспільства взагалі, так і молоді зокрема;

- співпраці державних органів з громадськими молодіжними об’єднаннями у здійсненні проектів, які сприяють соціальному становленню і розвитку молоді, реалізації її суспільно корисних ініціатив;

- удосконалення Національної програми “Молодь України” щодо професійної підготовки молодих політичних лідерів;

- стимулювання діяльності тих партій, організацій, рухів, які займаються залученням молоді у всі позитивні процеси, що відбуваються в суспільстві, активно працюють в інтересах молоді.

8. Завдання формування сучасної політичної системи в Україні на засадах загальнолюдських гуманістичних цінностей безпосередньо стосується молодого покоління і в цьому процесі саме молоді відводиться значне місце.

9. Підвищення рівня правосвідомості молоді є елементом створення правової демократичної держави, розвитку у молоді почуття гідності, необхідного усвідомлення своїх прав та місця в суспільстві.

10. Самодіяльні неформальні молодіжні групи на сучасному етапі створюють важливий канал і своєрідний механізм вивільнення нових інтересів і запитів. Важлива роль у формуванні громадянського суспільства належить гуманізації освіти та гуманізації молодіжної політики.

11. Впровадження концепції політичної освіти, громадянської освіти в систему освіти молодого покоління буде сприяти формуванню гуманістичних цінностей у політичній свідомості молоді України, сприяти її політичній зрілості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ярошенко В.М. Ідея гуманізму в політичній свідомості як чинник суспільного розвитку. “Питання соціальних та гуманітарних наук” // Зб. наук. праць. – Вип. 4. – Миколаїв: УДМТУ, 1997. – С.68–73.

2. Ярошенко В.М. Гуманізм як політична цінність // Науковий вісник Одеського державного політехнічного університету. – 1998. – № 5. – С.70–75.

3. Ярошенко В.М. Виховання правосвідомості та формування політичної еліти – ствердження української державності // Науковий вісник Одеського державного політехнічного університету. – 1998. – № 6. – С.77–83.

4. Ярошенко В.М. Гуманізація освіти та молодіжної політики – умова становлення українського громадянського суспільства // Партийное строительство в Украине: 90-е годы. Материалы Всеукраинской научно-практической конференции молодых ученых. Тези доповідей. – Одесса: ОГПУ, 1998. – С.31-33.

5. Ярошенко В.М. Аксіологічний аспект соціалізації молоді // Науковий вісник Одеського державного політехнічного університету. – 1999. – № 7. – С.26–32.

6. Ярошенко В.М. Формування політичними інститутами гуманістичної політичної свідомості молоді // . Актуальні проблеми політики. Зб. наук. праць Одеської державної юридичної академії.– Вип. 5. – Одеса: Астропринт, 1999. – С.294–296.

7. Ярошенко В.М. Соціально-політичні орієнтації молоді як засоби гуманізації. – Миколаїв: Вид-во Українського державного морського технічного університету, 2000. – 36 с.

8. Ярошенко В.М. Гуманізм як політична цінність. Миколаїв: Вид-во Українського державного морського технічного університету, 2000. – 45 с.

9. Ярошенко В.М. Громадяни правової держави від виховання поваги до справедливості // Актуальні проблеми політики. Зб. наук. праць Одеської державної юридичної академії. – Вип. 9. – Одеса: Юридична література, 2000. – С. 252–257.

10. Ярошенко В.М. Актуальність формування громадянськості в Україні. Науково – теоретичний і громадсько-політичний альманах // “Грані” Зб. наук. праць. – Вип. 3 (11). – Дніпропетровськ, 2000, травень-червень. – С. 99–101.

11. Ярошенко В.М. Подолання рабства через правосвідомість // Актуальні проблеми політики Зб. наук. праць Одеської державної юридичної академії. – Вип. 10. – Одеса: Юридична література, 2001. – С. 125–129.

12. Ярошенко В.М. Бідність в Україні як порушення прав людини // Актуальні проблеми політики Зб. наук. праць Одеської державної юридичної академії. – Вип. 12. – Одеса: Юридична література, 2001. – С. 255–261.

АНОТАЦІЯ

Ярошенко В. М. Формування гуманістичних цінностей у політичній свідомості молоді. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук зі спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеська національна юридична академія, Одеса, 2002.

Дисертація присвячена дослідженню формування політичної свідомості молоді на основі гуманістичних цінностей у період посткомуністичного етапу державотворення України, виникнення і розвитку гуманістичного світогляду.

Досліджені теоретичні положення цілеспрямованої роботи з виховання і формування у молоді України загальнолюдських цінностей. Розроблено основні напрямки гуманізації політичної свідомості молоді в умовах перелому в теоретичному мисленні, переосмисленні ролі і ваги особи в політичному житті суспільства.

Експериментально, заснуванням і активізацією роботи громадських організацій, вивчено вплив на формування правової і політичної свідомості молоді її безпосередньої участі у діяльності громадських організацій і неформальних об’єднань.

На основі результатів теоретичних і експериментальних досліджень зроблені висновки практичного характеру.

Ключові слова: Політика, політична думка, гуманістичні цінності, соціально-гуманістичні орієнтації в політиці, політична свідомість молоді, права людини, громадянське суспільство.

АННОТАЦИЯ

Ярошенко В. Н. Формирование гуманистических ценностей в политическом сознании молодежи. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2002.

Диссертация посвящена исследованию проблем формирования политического сознания молодежи на основе гуманистических ценностей в период посткоммунистического этапа становления государственности Украины, возникновения и развития гуманистического мировоззрения.

Актуальность диссертационного исследования объясняется коренными социально-политическими переменами в посткоммунистической Украине, сопровождающимися стремительным болезненным расслоением в обществе, духовным кризисом, массовым скептицизмом, что во многом объясняется несовершенной национальной (не партийной) идеологией, роль которой – в обеспечении более успешного перехода общества от тоталитаризма к демократии. Духовной основой политического сознания как составляющей новых политических отношений должна стать, по мнению автора, идея гуманизма. Социальная обусловленность гуманизма или конкретный гуманизм, реальное воплощение гуманизма – это гарантия реализации прав и свобод человека, забота о его благе, всестороннее развитие и создание благоприятных условий жизни.

Исследования автором истории политической мысли Украины дают основание для вывода, что менталитет украинской нации склонен к гуманистическому демократизму. В процессе становления государственности Украины возрастает роль молодёжи в политической жизни. А ведь молодёжь – это та часть общества, которая самой логикой исторического процесса играет ведущую роль в преодолении кризиса и формировании правового гражданского общества.

Эмпирическую базу исследования составили результаты конкретных социологических исследований, данные научно-теоретических и практических конференций, документы и материалы общественных организаций и объединений. Изучалась статистика, законодательство, материалы прессы, другая информация по теме диссертации. В процессе исследования выявлена роль гуманистических ценностей как регулятора деятельности человека и политического устройства общества. Гуманизм рассматривается не только как духовная ценность, но и как особое качество политических отношений. Исследованы теоретические положения целенаправленной работы по воспитанию и формированию у молодежи посткоммунистической Украины общечеловеческих ценностей.

Разработаны основные направления формирования гуманистических ценностей в политическом сознании молодежи в условиях преломления в теоретическом мышлении, переосмысления роли личности в политической жизни общества.

Экспериментально, созданием и активизацией работы общественных организаций, изучено влияние на формирование правового и политического сознания молодежи её непосредственного участия в деятельности общественных организаций и неформальных объединений молодежи.

На основании результатов теоретических и экспериментальных исследований сделаны выводы практического характера.

Теоретическое и практическое значение диссертационного исследования состоит в определении гуманизма национальной идеологией и представлении предложений относительно формирования гуманистических ценностей в политическом сознании украинской молодёжи в процессе демократических преобразований общества.

Ключевые слова: Политика, политическая мысль, гуманистические ценности, социально-гуманистические ориентации в политике, политическое сознание молодежи, права человека, гражданское общество.

SUMMARY

Jaroshenko V.N. The formation of the humanistic values in the political awareness by the youth. – Manuscript.

Thesis for a candidate of political science, speciality 23.00.02 – the political institutes and processes. – Odessa National Law academy, Odessa, 2002. The dissertation is concerned with the research of the problems of the formation of the political awareness of youth based on the humanistic values, the problems of the beginnings and development of the humanistic world view.

The dissertation explores the theoretical notions of the purposeful work, based on social-humanistic orientations in politics, and directed at the formation of humanistic values by the youth of post-communist Ukraine.

The thesis elaborates the major trends of humanization of the political awareness of youth in the conditions of refraction of the theoretical thinking, revaluation of the role of an individual in the political life of society. Using the example of an oblast (region), the dissertation examines the impact of social organizations and informal youth associations on the formation of legal and political awareness of youth.

Key words: politics, human values, humanism, social-humanistic orientations in politics, political awareness of youth of post-communist Ukraine, human rights, civil society.